

ZANAATKÂRLARI MÜZELER ARACILIĞIYLA DESTEKLEMEK: EKONOMÜZELER*

Supporting Craftspeople Through Museums: Economuseums

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Safiye BAKİ NALCIOĞLU**

ÖZ

Ekonomi ve müze kelimelerinin birleşiminden oluşan ekonomüze kavramı, zanaatkârların merkezde rol aldığı bir müze türünü ifade etmektedir. Kanada'nın Quebec kentinde ortaya çıkan ve özellikle Kanada ve Kuzey Avrupa'da yaygınlaşan bu müze türünün günümüzde yüzden fazla örneği bulunmaktadır. Bu müzeler, ürünleri sergilemenin ve korumanın yanı sıra ürünlerin zanaatkârlar tarafından deneyim ve ustalıklı nasıl üretildiğini ve müzede zanaatkârla eserin birlikte var olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekmektedir. Ekonomüzelerde zanaatkârların geleneksel bilgi ve becerilerini uygulamalı şekilde sunabilmesi ve aktarması için sergilere ek olarak atölye ve eğitim çalışmaları yürütülmektedir. Bu durum zanaatkârların görünürlüğünü artırmakta ve toplumda bu konuda farkındalık yaratılmasını sağlamaktadır. Diğer yandan zanaatkârların atölye çalışmaları ve satış mağazaları ile gelir elde etmelerine de yardımcı olarak hayatlarını ve mesleklerini sürdürmeleri için yeni bir alan açmaktadır. Müze ve işletme modelini birleştiren ekonomüzeler, zanaatkârların müze ortamında yeni zanaatkârları yetiştirmesini ve geleneksel bilgi aktarımını teşvik etmektedir. Buna ek olarak geleneksel teknikler kullanılarak ürünlerin yeniden yorumlanmasının, günümüze uyarlanması ve yeni tasarımların hayata geçirilmesinin de önünü açmaktadır. Bu makalenin amacı, yeni bir müze türü olan ekonomüzelerin zanaatkârların mesleklerini sürdürmeleri için nasıl bir alan sağladığını tartışmak ve aynı zamanda sorunlu yönlerini de ele almaktır. Makale, Türkiye'de benzer sistemle işletilen ancak henüz ekonomüze adını taşımayan müzelere bu müze türünü model olarak önermeyi ve usta-çırak ilişkisini güçlendirmek için nasıl yeni bir yöntem olarak kullanılabileceğini göstermeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda öncelikle ekonomüze teriminin ortaya çıkış süreci incelenecek ve amaçları sorgulanacaktır. Ekonomüzelerin disiplinlerarası çalışma alanları, iç ve dış tasarımının özellikleri ve kuruluş şartları değerlendirilecektir. Bu müzelerde zanaatkârın ve ziyaretçinin rolü üzerinde durulacak ve zanaatkârın geleneksel yöntemleri kullanırken zanaatını nasıl sürdürdüğü, günümüzü yansıtan yeni üretimleri ve tasarımları nasıl hayata geçirdiği uygulamalar üzerinden yorumlanacaktır. Bu bağlamda müzelerde zanaatların sergilenmesinde ürünle birlikte üreten kişiye de yönelen dikkat müzecilik açısından ele alınacaktır. Zanaatkârların envanterlenmesini sağlayan bu sistem, bütüncül koruma yaklaşımı ve atölye kullanımı açısından da değerlendirilecektir. Ayrıca ekonomüzelerin gelir elde etme yöntem ve teknikleri incelenecek, Milletlerarası Müzeler Konseyinin (ICOM) bu konuya bakışı ile ekonomüzelerin uygulamaları kimi zaman uyuşan kimi zaman da çatışan yönleri dikkate alınarak tartışılacaktır. Sorunlu olabilecek alanlar için ise çözüm önerileri sunulacaktır. Ekonomüzelerin çalışma alanını somut olmayan kültürel mirasın beş alanından biri olan el sanatları geleneği oluşturmaktadır. Bu bakımdan ekonomüzelerin somut olmayan kültürel mirası koruma yaklaşımları ve uygulamaları üzerinde de durulacak ve bu müze türünün somut olmayan kültürel miras müzeciliği bağlamında nasıl değerlendirilebileceği açıklanacaktır. Sonuç olarak ekonomüzelerin zanaatkârların mesleklerini sürdürmeleri için müzeler aracılığıyla yeni bir alan açtığı, usta-çırak ilişkisine katkı sağladığı, kültür turizmini canlandıracağı ve yerel kalkınmayı desteklediği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler

Müze, ekonomi, ekonomüze, zanaatkâr, el sanatları geleneği.

ABSTRACT

The term “economuse,” a combination of the words ‘economy’ and ‘museum,’ refers to a type of museum in which artisans play a central role. This type of museum, which originated in Quebec, Canada, and has become widespread in Canada and Northern Europe, now has over a hundred examples. These museums are notable for not only displaying and preserving products but also demonstrating how they are produced with skill and expertise by artisans, and for showcasing the coexistence of artisans and their works within the museum. In addition to exhibitions, workshops and educational activities are conducted in economuseums to enable artisans to present and transmit their traditional knowledge and skills in a practical way. This increases the visibility of artisans and raises awareness in society about this issue. On the other hand, it also helps artisans earn income

* Geliş tarihi: 19 Mart 2025- Kabul tarihi: 31 Ağustos 2025

Baki Nalcioğlu, Zeynep Safiye. “Zanaatkârları Müzeler Aracılığıyla Desteklemek: Ekonomüzeler”, *Milli Folklor* 147 (Güz 2025): 81-94

** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halk Bilimi Bölümü, Ankara/Türkiye, zeynep.nalcioğlu@hbv.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3770-5103.

through workshop activities, and sales stores, opening up a new area for them to continue their lives and professions. Economuseums, which combine the museum and business models, encourage artisans to train new artisans in the museum environment and promote the transmission of traditional knowledge. In addition, it paves the way for the reinterpretation of products using traditional techniques, their adaptation to the present day, and the realization of new designs. The purpose of this article is to discuss how economuseums, a new type of museum, provide a space for artisans to continue their professions and to address their problematic aspects. The article aims to propose this type of museum as a model for museums in Türkiye that operate under a similar system but do not yet bear the name “economuseum,” and to show how it can be used as a new method to strengthen the master-apprentice relationship. In this context, the emergence of the term “economuseum” will first be examined, and its objectives will be questioned. The interdisciplinary fields of work, internal and external design features, and establishment conditions of economuseums will be evaluated. The roles of artisans and visitors in these museums will be emphasized, and how artisans continue their craft using traditional methods and bring new productions and designs reflecting the present day to life will be interpreted through applications. In this context, the attention given to the producer as well as the product in the exhibition of crafts in museums will be addressed from a museological perspective. This system, which enables the inventory of artisans, will also be evaluated in terms of a holistic conservation approach and workshop use. In addition, the methods and techniques used by economuseums to generate income will be examined, and the views of the International Council of Museums (ICOM) on this subject will be discussed, taking into account the aspects of economuseums' practices that sometimes coincide and sometimes conflict. Solutions will be proposed for areas that may be problematic. The field of work of economuseums is the tradition of handicrafts, which is one of the five domains of intangible cultural heritage. In this regard, the approaches and practices of economuseums in safeguarding intangible cultural heritage will be discussed, and how this type of museum can be evaluated in the context of intangible cultural heritage museology will be explained. In conclusion, it can be said that economuseums open up new opportunities for artisans to continue their professions through museums, contribute to the master-apprentice relationship, revitalize cultural tourism, and support local development.

Keywords

Museum, economy, economuseum, craftspeople, handicraft tradition.

Giriş

Ekonomüzeler, müzelerin gelir elde ederek giderlerini desteksiz karşılayabilme ihtiyacı ve zanaat dallarını zanaatkârları ile birlikte koruma yaklaşımının benimsemesi ile ortaya çıkmıştır. Dünyada özel müzeciliğin yükselişi hem müze türlerinin çeşitliliğini artırmış hem de özel müzeleri sürdürülebilirliklerini sağlamak için ekonomik kaygılar ile yüzleştirmiştir. Diğer yandan yeni müzecilikteki ziyaretçi merkezli uygulamalar ile müze ve ziyaretçi iletişimi gelişmiş ve müzelerde deneyim ve uygulama ön plana çıkmıştır. Özellikle çalışma alanı kültür olan müzelerde aktarıcı olarak insanın rolü ise daha belirgin hâle gelmiştir. Milletlerarası Müzeler Konseyinin (ICOM) 2007 ve 2022 yılındaki müze tanımlarında¹ yer verdiği somut ve somut olmayan kültürel mirasın bir bütün olarak korunması yaklaşımı ile de bu durum iyice pekişmiştir. Ekonomi ve müze kelimelerinin birleşiminden oluşan ekonomüze kavramı da bu bakış açılarını yansıtmaktadır. Ekonomi bu müzelerin işletme ve müze modelini birleştiren bir yapıda gelir elde edilmesine karşılık gelmektedir. Müze ise zanaatı ve zanaatkârı merkeze alan arşivleri, sergileri, eğitim ve atölye çalışmaları ile kendisini göstermektedir. Dünyanın farklı ülkelerinde ekonomüze adı altında olmasa bile benzer sistemde faaliyetlerini sürdüren müzeler bulunmaktadır. Bu müzeler zanaatla ilgili bilgi ve ürünleri sergilerken zanaatkârlarla iş birliği yapmakta ve zanaatkârların ürünlerinin satışını desteklemektedir. Bunlara örnek olarak Vietnam'daki Geleneksel Zanaat Köyleri², Çin'deki İpek Dokuma ve Nakış Eserleri Üretim Merkezini de kapsayan Suzhou İpek Müzesi³ gibi Uzak Doğu ülkelerindeki müzeler ve Gana'daki Kente kumaşını ve dokuma yöntemlerini sunan Bonwire Kente Müzesi⁴ ve Gabon'daki Gabon Ulusal Sanat, Ritüel ve Gelenekler Müzesi⁵ gibi Afrika ülkelerindeki müzeler verilebilir.

Bu makalede ise doğrudan ekonomüze adını taşıyan müzelere odaklanılacaktır. Makalenin amacı yeni müzecilik türlerinden biri olan ekonomüzelerin, zanaatkârların mesleklerini sürdürebilmesi için nasıl bir alan açtığını sorunlu yönlerini de dikkate alarak tartışmaktır. Türkiye’de henüz ekonomüze adı altında bir örneği bulunmayan bu müze türünü model olarak önermek ve usta çırak ilişkisinin güçlendirilmesinde yeni bir yöntem olarak nasıl kullanılabileceğini göstermektir. Bu bağlamda öncelikle ekonomüze terimin ortaya çıkış süreci incelenecek ve bu müze türünün amaçları sorgulanacaktır. Ekonomüzelerin disiplinlerarası çalışma alanları, tasarım özellikleri ve kuruluş şartları değerlendirilecektir. Bu müzelerde zanaatkârın ve ziyaretçinin rolü yorumlanacak ve zanaatkârın geleneksel yöntemleri kullanarak ürünlerini ve yeni tasarımlarını nasıl ürettiği üzerinde durulacaktır. Bu açıdan müzelerde zanaatların sergilenmesinde ürünle birlikte üreten kişiye de yönelen dikkat müzecilik açısından incelenecektir. Zanaatkârların envanterlenmesini sağlayan bu sistem, bütüncül koruma yaklaşımı ve atölye kullanımı açısından da ele alınacaktır. Ayrıca ekonomüzelerin gelir elde etme yöntem ve teknikleri değerlendirilecek, ICOM’un bu konuya bakışı ile ekonomüzelerin uygulamaları kimi zaman uyuşan kimi zaman da çatışan yönleri dikkate alınarak yorumlanacaktır. Sorunlu olabilecek alanlar için ise çözüm önerileri sunulacaktır. Ekonomüzelerin çalışma alanını somut olmayan kültürel mirasın beş alanından biri olan el sanatları geleneği oluşturmaktadır. Bu bağlamda ekonomüzelerin somut olmayan kültürel mirası koruma yaklaşımları ve uygulamaları üzerinde durulacak ve bu müze türünün somut olmayan kültürel miras müzeciliği bağlamında nasıl değerlendirilebileceği açıklanacaktır. Son olarak Türkiye’den ekonomüzecilik açısından incelenebilecek müzeler örneklendirilecek ve zanaatkârlarla toplumu daha çok buluşturmak için önerilerde bulunulacaktır.

Ekonomüze ziyaretçilerine geleneksel bir zanaat hakkında bilgi verirken zanaatkârın üretmesi, geleneksel bilgi ve becerilerini uygulamalı olarak göstermesi ve aktarması için alan yaratmaktadır. Aynı zamanda atölye ve eğitim çalışmaları veya satış mağazası ile müzenin ve zanaatkârın gelir elde etmesini sağlamakta ve bir şirkete veya işletmeye bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Ekonomüzenin merkezinde zanaatkâr yer almaktadır. Bu müzeler zanaatkârların karşılaştığı sorunlara çözüm üretmeyi amaçlamaktadır. Günümüzde teknolojinin gelişmesi ve pek çok alanda seri üretimin yaygınlaşması deneyim, beceri ve ustalık gerektiren birçok zanaat dalının geleceğini olumsuz yönde etkilemektedir. Zanaat dalının meslek olarak sürdürülebilmesi için zanaatkârların çırak yetiştirebilmesi de her geçen gün zorlaşmaktadır. Ekonomüzeler zanaatkârlara müze özelinde yeni bir alan yaratmak ve gelir elde etmelerini sağlamak amacıyla tasarlanmıştır. Ekonomüze fikrini ortaya koyan ve ilk uygulayan Cyril Simard’dır. Simard’a göre bu müze türü kendi kendini finanse etme temel kaygısından ve atölyelerin ve zanaatların yok olmaya başlamasından doğmuştur. Ayrıca bu müzeler el sanatlarını müzelerle en geniş anlamıyla ilişkilendiren yeni bir kültürel yaklaşımı yansıtmaktadır (1991: 230- 231). Marte Aabakken Steffensen ekonomüzelerin çıkış noktasını seçilmiş el sanatlarını korumak ve uygulanabilir kılmak olarak belirtmiştir (2009: 47). Ines Mollaret de ekonomüzelerin zanaatkârlar için çok ilginç ve uygulanabilir bir ekonomik strateji olarak kabul edildiğini ve uluslararası bağlamda sürdürülebilir ve kapsayıcı ekonomik büyümeyi teşvik ettiğini ifade etmiştir (2023: 29). Marie Vaillancourt Laporte ise ekonomüze modelinin, yeni bir müze kategorisi ve marjinal bir ağ yarattığını vurgulamış, bir ortaklık biçimi olarak müze ve özel girişimin iç içe geçtiğini belirtmiştir (2014: 124). İşletme ve müze modelinin yaratılması müze giriş ücretleri, satış mağazaları, eğitim veya atölye çalışmaları ile zanaatkârların gelir elde etmelerine yardımcı olarak hem hayatlarını hem de mesleklerini müzeler aracılığıyla sürdürebilmeleri için yeni bir alan daha açmaktadır.

Kanada'nın Quebec eyaletinde ortaya çıkan ekonomüzelerin ilk örneği el yapımı kâğıt sanatını yaşatan Papeterie Saint-Gilles'tir. Vaillancourt Laporte bu müzenin yaşayan bir merkez ve eğitim yuvası olarak halk sanatı müzesi kurmayı isteyen Félix-Antoine Savard tarafından 1966 yılında Charlevoix bölgesinde Saint-Joseph-de-la-Rive'de hayata geçirildiğini dile getirmiştir. Savard burada el yapımı kâğıt sanatını yaygınlaştırmayı ve zanaatkârlara hibe vermeyi amaçlamış, 1982'de Savard'ın ölümü üzerine aslında bir mimar olan Cyril Simard bu kurumu devralarak kârlı hâle getirmiş ve bu müze şirket modeline ekonomüze adını vermiştir (2014: 124-125). Simard 1986 yılında ekonomüze fikrini savunduğu *L'économuséologie: essai d'ethnologie appliquée* adlı doktora tezini sunarak bir finansman yöntemi geliştirmiş ve bu yöntemi el yapımı kâğıt üreten Papeterie Saint-Gilles'te ilk kez uygulamıştır (1991: 230-231). Böylece Papeterie Saint-Gilles, Simard'ın bu yeni teorisini test etmek için bir laboratuvar görevi görmüş ve 1988 yılında ilk ekonomüze örneği olarak faaliyetine başlamıştır (ENS 2023: 13). Ancak Simard'ın bu yönteminin kâr amacı gütmeyen kuruluşlar olan müzelerde uygulanması ve yaygınlaşması zaman almıştır. Vaillancourt Laporte, Simard'ın bu süreçte Quebec'teki küçük kültür işletmelerinde ekonomüze modelini kullanarak bir dizi pilot proje gerçekleştirdiğine dikkat çekmiştir (2014: 124-125). Ayrıca bu dönemde Simard dünyaya ve özellikle müzecilere ekonomüze teorisini tanıtabilmek için de çalışmalar yürütmüştür. Mollaret bu bağlamda Simard'ın ekonomüze kavramını 1990 yılında ICOM'un *Museum* adlı dergisinde⁶ ve 1992 yılında Quebec'te gerçekleştirilen ICOM'un 16. Genel Konferansı'nda tanıttığına yer vermiştir (2023: 6). Simard bu toplantıda "Économusée, Economuseum, Economuseo" başlıklı bir broşür dağıtarak ekonomüze kavramını resmî olarak tanıtmıştır (Vaillancourt Laporte 2014: 127). 1992 yılında ise Simard'ın öncülüğünde kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olan Ekonomüze Ağı Topluluğu (ENS) kurulmuştur. Bu ağ günümüzde "İş Başındaki Zanaatkârlar" uygulaması ile zanaatkârlar üzerinden ekonomüzeleri tanıtmaktadır. Toplulukta yer alan ekonomüzeler Britanya Kolombiyası, Alberta, Saskatchewan, Atlantik, Haiti, Karayipler, İrlanda, Kuzey İrlanda, İsveç, Norveç, İzlanda, Faroe Adaları ve Grönland'da bulunmaktadır (URL 1). Nicelik bakımından özellikle Kanada ve Kuzey Avrupa'da yaygınlaşan bu müze türünün günümüzde aktif olarak faaliyetlerine devam eden yüzden fazla örneği bulunmaktadır.

Fotoğraf 1: Les Forges de Montréal, Demircilik (Kaynak: URL 2).

Ekonomüzelerin temel amacı zanaatın zanaatkârlarla birlikte sürdürülmesini sağlamaktır. Diğer yandan da gelir elde ederek hem satışa dayalı işletmenin hem de müzenin kendi ihtiyaçlarını desteksiz karşılayabilmesidir. Ancak ekonomüzelerin bu amaçlarla

bağlantılı pek çok farklı hedefi bulunmaktadır. Bunların başında eserleri sergilerken ve korurken zanaatkârla eserin bütün olarak var olduğunu göstermek gelmektedir. Buna ek olarak eserlerin deneyim ve ustalıkla nasıl üretildiğini uygulamalı olarak sunmak ve atölye ve eğitim çalışmalarını yürütmek sayılabilir. Bu durum zanaatkârların görünürlüğünün artırılmasını ve toplumda bu konuda farkındalığın yaratılmasını sağlamaktadır. Zanaatkârların müze ortamında gençlerin ilgisini çekmesini, geleneksel bilgiyi aktarmasını ve yeni zanaatkârları yetiştirmesini de teşvik etmektedir. Geleneksel teknikler kullanılarak ürünlerin yeniden yorumlanması, günümüze uyarlanması ve yeni tasarımların hayata geçirilmesinin de önünü açmaktadır. Ekonomüzeler bu amaçları doğrultusunda değer yaratırken bölgenin kültür turizmini de canlandırmaktadır. Simard'a göre ekonomüzelerin üç temel amacı vardır. Bunların ilki hem ticari olarak hem de kültürel olarak öz finansmanı sağlamak, ikincisi gelenekte en iyi olanın korunacağı yeni bir ürün yelpazesi yaratmak, üçüncüsü ise bölgedeki kültürel ve bilimsel turizmin gelişimine katkıda bulunmaktır (1991: 232). Brian O'Riordan da ekonomüzenin zanaatkârı ve zanaatını tanıtmak ve kültür turizmini teşvik etmek için tasarlandığını vurgulamaktadır (2013: 26). Ekonomüze Ağı Topluluğu ise bu ağın ve ekonomüzelerin amacını somut olmayan kültürel mirası, kültürel gurur ve sosyoekonomik faydaların bir aracı olarak tanıtmak şeklinde açıklamıştır (URL 3). Ekonomüzelerin bu amaçları dikkate alındığında bu müze türünün müzecilik, el sanatları, halk bilimi, turizm, ekonomi, pazarlama, halkla ilişkiler ve reklamcılık gibi pek çok alanla doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir.

Disiplinlerarası bu bakış açısı, ekonomüze kurmak için gereken şartlarda da kendini göstermektedir. Simard müzenin mimari yapısının tasarımından inşasına, kuruluş sürecinden işletilmesine kadar temel ekibin bir etnolog, bir tasarımcı ve bir mimardan oluşması gerektiğini belirtmiştir (1991: 232). Ekonomüze çok disiplinli bir ekip işidir ve ekibin işletme yönetimi, pazarlama, iletişim ve müzeolojik kaynaklarla desteklenmesine ihtiyaç duyulmaktadır (Mollaret 2023: 24). Bu çok yönlü ekip işinin yanı sıra ekonomüzelerin kuruluş için de bir dizi kriteri karşılaması gerekmektedir (Steffensen 2009: 42). Bu bakımdan ekonomüzelerin tasarım aşamasından itibaren müzecilik, mimarlık, halk bilimi, ekonomi ve turizm alanlarında uzman kişilerle çalışması gerekmektedir. Ekonomüze olma şartlarının başında ise zanaatkârın ürünlerini geleneksel bilgi ve teknikleri kullanarak üretmesi, alanında özgün ürünlere sahip olması ve yeniliklere açık olması gelmektedir. ENS zanaatkârların alanlarını geleneksel el sanatlarına ek olarak tarımsal gıda üretimini de kapsayacak şekilde belirlemiştir (ENS 2015: 2). Diğer yandan işletmenin mekân olarak müze kurmaya uygun bulunması ve mekânın erişilebilirlik ve güvenlik gibi temel şartları sağlaması da gerekmektedir. Vaillancourt Laporte bu yönlerin dışında ekonomüze olabilmek için kâr amacı güden özel bir işletmeye sahip olunması, zanaatkârların ve üreticilerin en az üç yıldır faaliyet göstermesi ve geliştirilmekte olan bir turizm güzergahının yakınında yer alması gerektiğine değinmiştir (2014: 129). Bu bakımdan ekonomüzelerin geleneksel bilgi ve teknikleri kullanan bir zanaatkâr ve en az üç yıldır faaliyetlerini sürdüren ve kâr amacı olan bir işletme olmadan kurulamayacağı ifade edilebilir. Ayrıca müzecilik açısından erişilebilir ve güvenilir mekân ihtiyacını karşılaması gerektiği ve bu alanın turizm rotalarıyla ilişkilendirilebileceği üzerinde durulabilir.

Kuruluş için gereken bu şartların yanı sıra ekonomüzelerin mimari tasarımında da uyulması gereken kurallar bulunmaktadır. Bu kurallar zanaatkârın üretim sürecini ön plana çıkarması açısından oldukça önemlidir. Steffensen'e göre ekonomüzeler mimari denetimden geçmekte ve bu müzelerde iç ve dış tasarım oldukça önem taşımaktadır. Ziyaretçiler tasarımından ve bölümlerinden hareketle bir ekonomüzeyi tanıyabilmektedir.

Her ekonomüze altı bölümden oluşmaktadır. Bunlar karşılama alanı, atölye bölümü, zanaatın tarihî ve modern bağlamını gösteren iki sergi alanı, zanaat ve gelenek hakkında kitap okunabilecek alan ve satış alanıdır (2009: 60). Ekonomüzelerin hepsinde ziyaretçilerin ekonomüze kavramı, işletmenin tarihi ve zanaatkârları hakkında bilgilendirildiği bir karşılama alanı, zanaatkârları üretim süresince izleyebildikleri, zanaatı deneyimleyebildikleri veya eğitim faaliyetlerine katılabildikleri bir atölye, zanaatın tarihini ve güncel durumunu izleyebilecekleri ve tarihî veya yeniden yorumlanan eserleri inceleyebilecekleri iki sergi, zanaat ve zanaatkâr hakkında araştırma yapabilecekleri yazılı, görsel, işitsel bir arşiv ve ziyaretçilerin zanaatkârın ürünlerini satın alabileceği bir satış mağazası bulunmaktadır. Pek çok ekonomüze çevrim içi ortamda da satış yapmayı sağlayan sanal mağazaya sahiptir. Carl-Éric Guertin bu modelin amacının zanaatkârların çalışmalarının niteliksel doğasını vurgulamak, ziyaretçilere duyurmak ve mağazalarda satışları kolaylaştırmak olduğunu vurgulamıştır (2021: sy). Ekonomüzelerin bölümlerinin planlanmasında, uygulanmasında ve müzenin işletilmesinde hem destekleyici hem de denetleyici olarak Ekonomüze Toplulukları Ağı yer almaktadır. Bu ağ ayrıca internet sitesinde ekonomüzelere ülkesi, çalışma alanı, tarihi, atölyesi, ürünleri ve iletişim bilgileri ile birlikte yer vermektedir. Bütün bu bilgiler “İş Başındaki Zanaatkârlar” adı ile ve zanaatkârların ön plana çıkarıldığı bir yaklaşım ile sunulmaktadır.⁷ Bu bağlamda ağı internet sitesini, ekonomüzeler aracılığıyla zanaatların ve zanaatkârların envanterlenmesini sağlayan bir çıktı olarak değerlendirmek de mümkündür. Bu uygulama müzelerde olduğu kadar çevrim içi ortamda da zanaatkârların görünürlüğünün artmasını sağlamaktadır.

Fotoğraf 2: Papeterie Saint-Gilles, Sergi Alanı (Kaynak: URL 4).

Fotoğraf 3: Fromagerie du Pied-de-Vent, Sergi Alanı (Kaynak: URL 5).

Ekonomüzelerde en işlevsel kullanılan bölüm ise atölyedir. Vaillancourt Laporte ekonomüzelerin kalbinin, ziyaretçilerin zanaatkârları üretim sürecinde izleyebildiği atölyeler olduğuna dikkat çekmiştir (2014: 128). Bu bakış açısını yeni müzecilik yaklaşımları ve ICOM’un 2022 yılındaki tanımıyla birlikte değerlendirmek mümkündür. Yeni müzecilik yaklaşımlarına göre müzelerin toplumla iletişimi güçlüdür ve ziyaretçi deneyimi ön plandadır. Diğer yandan müzeler eğitim işlevini sürdürerek kültürel çeşitliliği ve sürdürülebilirliği de dikkate alır. ICOM da müzeleri somut ve somut olmayan kültürel mirası araştıran, toplayan, koruyan, yorumlayan, sergileyen ve toplumun hizmetinde olan, kâr amacı gütmeyen kalıcı kurumlar olarak tanımlanmıştır. Ayrıca bu tanımda müzelerin halka açık, erişilebilir ve kapsayıcı olduğu, çeşitliliği ve sürdürülebilirliği teşvik ettiği,

eğitim, eğlence ve bilgi paylaşımı için çeşitli deneyimler sunduğu, etik, profesyonel olarak ve toplulukların katılımıyla çalıştığı ve iletişim kurduğu ifade edilmiştir (ICOM 2022). Ekonomüzeler de müzenin temel işlevlerini sürdürmekle birlikte toplumla güçlü iletişimini deneyime açık atölyeleri aracılığıyla devam ettirmektedir. Atölyeler zanaatkârların yaratım ve aktarım mekânları olarak da nitelendirilebilir. Bu alanlar ziyaretçilere zanaatkârın geleneksel bilgi ve tekniklerini, araç ve gereçlerini, kültürel mekânını ve hatta yetiştirdiği çırakları ve verdiği eğitimi birlikte sunmaktadır. Ancak el sanatları geleneği ile ilgili müzelerde bu bütüncül koruma yaklaşımının benimsenmesi kolay olmamıştır. Bu müzelerde öncelikle ürün odaklı bir koruma anlayışı ile sergilemeler yapılmış, daha sonra ürünün bağlamına yer verilmiş ve bu sunuma genellikle zanaatkâr yerine cansız mankenler veya balmumu heykeller eklenmiştir. Ancak hem yeni müzecilik yaklaşımlarının benimsenmesi hem de müzelerde somut ve somut olmayan kültürel mirasın birlikte korunması zanaatkârın rolünü ön plana çıkarmıştır. Nikola Krstović de el sanatlarının Skansen’de korunması ve sunumu ile birlikte 1980’lerden itibaren yeni çözümlerle karakterize edildiğine ve bunda yeni müzecilik yöntemleri ve yerel topluluklarla iş birliği gibi farklı nedenlerin bu değişimi sağladığını belirtmiştir (Krstović 2012: 95). Bu bağlamda günümüzde zanaatkâr hem genel olarak -her geçen gün örneği artan şekilde- müzelerde hem de özel olarak ekonomüzelerde üreten kişi olarak yer almaktadır.

Bu uygulama zanaatkârların geleneksel bilgi ve teknikleri kullanarak geleneksel üretimlerine devam ederken yeni tasarım ve üretimler yapmasının önünü de açmaktadır. Simard’a göre ekonomüzeler geleneksel ürünleri canlandırmayı ve bunları çağdaş ihtiyaçlara uyarlamayı amaçlamaktadır (1991: 231). Ayrıca Guertin taban tabana zıt görünen bu özelliklerin aslında ekonomüzelerde zanaatkârların iki yönünü yansıttığını belirtmiş ve zanaatkârları geleneklerin koruyucuları ve yaratıcılıkla beslenen yenilikçileri olarak nitelendirmiştir (2016: 1). Tomislav Sladojević Šola da ekonomüzelerin bir post-ekonomüze eğilimi olarak alandaki en üst düzey profesyonel uzmanlığı ve yaşayan yaratıcılığı birleştiren bir formülde başarılı bir şekilde ısrar ettiğine dikkat çekmiştir (2022: 147). Oscar Navajas Corral ise ekonomüzelerin kültürel ve yaratıcı endüstriler için kaliteli ürünlerin yaratılmasıyla bağlantılı olduğunu belirtmiştir (Corral 2022: 115). Örneğin İrlanda’da ahşap oymacılığı alanında faaliyet gösteren bir ekonomüze olan Celtic Roots Studio’da zanaatkâr Helen Conneely tarafından bataklığın yüzeyine çıkan eski ağaçlar kurutulmaktadır. Bu ağaçlardan elde edilen ahşaplar oyularak heykeller, ödülleri, peynir bıçakları, dilek taşları veya tasarım takılar üretilmektedir (URL 6). Kanada’da kâğıt yapımı alanında faaliyet gösteren Papeterie Saint-Gilles’te el işçiliği ile ağaç kesmeden ve ağartma maddesi kullanmadan pamuk bazlı kâğıt üretimi sürdürülmektedir. Ayrıca bu kâğıtlardan restoran menüleri, şişe etiketleri, sertifikalar, diplomalar ve özel ödülleri, tebrik kartları veya davetliyeler de tasarlanarak üretilmektedir (URL 7). Kanada’da un değirmenciliği alanındaki Moulins de L’Isle-aux-Coudres’de ise karabuğday kabuklarından yastık, bahçeler için malç veya tavşanlar için altlık üretilmektedir (Mollaret 2023: 30). Bu örnekler ekonomüzelerin sürdürülebilir kalkınmayla⁸ ilişkisini de ortaya çıkarmaktadır. Ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel sürdürülebilirlik sağlanırken ekonomik büyüme ve istihdam, eğitim, kültür aktarımı ön plana çıkmakta ve aynı zamanda da tüketim ve üretim dengesi gözetilmektedir.

Fotoğraf 4: Papeterie Saint-Gilles, Kanada, Tebrik Kartları, Charlevoix'in Fauna ve Florası (Kaynak: URL 8).

Fotoğraf 5: Celtic Roots Studio, İrlanda, Takı Tasarımı (Kaynak: URL 9).

Geleneksel bağlamında üretilen ürünlerin yanı sıra geleneksel bilgi ve tekniklerle yeniden yorumlanarak veya günümüze uyarlanarak ürünlerin üretilmesi; istihdam sağlama, yerel kalkınma ve kültür turizmi gibi farklı açılardan yorumlanmaya açıktır. Bunlardan ilki bu uygulamanın gençlerin mesleğe ilgisini artırmasıdır. Günümüzde usta-çırak ilişkisi bağlamında verilen eğitimlerin gençler tarafından uzun ve zahmetli görülmesi, ürünlerin üretim süreçlerinin zorluğu, ürünlere talebin azalması veya ekonomik kaygılar gibi nedenler her geçen gün bu alanlarda çalışmak isteyen gençlerin sayısının azalmasına neden olmaktadır. Selcan Gürçayır Teke'ye göre günümüzde ustaların çırak bulamamasındaki en temel neden sanatın ve buna bağlı olarak da zanaatkârın değer kaybetmesidir (2023: 132). Mollaret ise bir yandan sunulan maaşların ve çalışma koşullarının gençleri cezbetmeye yetmeyebileceğini diğer yandan zanaatkârın da gençlerin yetiştirilmesine veya bilgi birikiminin aktarılmasına yeterli zaman ayıramayabileceğini ifade etmiştir (2023: 24-25). Ancak ekonomüzeler atölyeleri sayesinde gençlerin alana uygulamalı girişini destekleyebilir ve ürünlerin geleneksel tekniklerle günümüze uyarlanarak dönüştürülmesi de zanaatların ve zanaatkârların geleceği için çözüm sunabilir (2023: 27, 38). Bu yaklaşım ekonomüzeler aracılığıyla gençlerin ilgisini zanaatlara çekmeyi kolaylaştırmakta ve usta-çırak ilişkisi içerisinde yetişmelerini ve gençlere istihdam yaratılmasını teşvik etmektedir. Mollaret ekonomüzelerin zanaatkârlara ve ailelerine geçim kaynağı sağlamak, istihdam yaratmak ve böylece bölgenin kalkınmasına katkıda bulunmak, turizmi artırmak gibi işlevlere sahip olduğunu da belirtmiştir (2023: 23). Bu açıdan müzede üretilen ürünlerle ilişkili olarak yorumlanabilecek ikinci alan ise kültür turizmidir. Günümüzde kültür turizmi özellikle deneyim ve yaratıcılık ile ön plana çıkmaktadır. Ekonomüzeler de atölyeleri aracılığıyla ziyaretçilerin katılımına ve deneyimine imkân tanımaktadır. Ayrıca bu müzeler sergilerinin yanı sıra eğitimleri, etkinlikleri ve satış bölümleriyle de kültür turizmiyle doğrudan ilişkilidir. Vaillancourt Laporte ekonomüzelerin ürünlerin yerinde satışını teşvik etmek ve ziyaretçilerin çevrede geçirdikleri gece sayısını artırmak için iyi organize edildiğini ifade ederek bunun kültür ve bilim turizmine katkı sağlayacağına dikkat çekmiştir (2014: 127). Örneğin İrlanda Ballyconneely'de bulunan Connemara Smokehouse, bu bölgeye gelen ziyaretçilerin en az yarısını çekmektedir. Ayrıca müzenin

sağladığı istihdam ve üretilen ürünler yerel ekonomiyi canlandırmaktadır (O’Riordan, 2013: 27). Bunlara ek olarak kültür turizmi bağlamında ekonomizeler zanaatkarların ürünlerinin doğru alıcılarla buluşmasında da işlevsel bir rol üstlenmektedir.

Fotoğraf 7: Moulins de L’Isle-aux-Coudres, Un Üretimi Eğitim Atölyesi, Kanada (Kaynak: URL 10).

Fotoğraf 8: Celtic Roots Studio, Ahşap Oymacılığı Zanaatkarı Helen Conneely’nin Atölyesi (Kaynak: URL 11).

Ekonomizelerin ürün satışı ve turizmle ilgili gelir elde etmeyi sağlayan yaklaşımı bu müzelerin ticari yönünün de tartışılmasını gerektirmektedir. Müzelerin kâr amacı gütmeme rolü müzenin en temel özelliklerinden biridir. Bu bağlamda öncelikle ICOM tarafından yapılan müze tanımlarına bakılabilir. ICOM ilk müze tanımını 1946 yılında yapmıştır. Ancak müzelerin kâr amacı gütmeme rolüne ilk kez 1961 yılında yer vermiştir.⁹ 2022 tanımı¹⁰ da dâhil olmak üzere günümüze kadar yapılan üç tanımda da müzelerin bu yönüne dikkat çekilmiştir. Bu noktada değerlendirilebilecek iki yaklaşımdan söz edilebilir. Bunlardan ilki müzeler giriş ücretleri, etkinlikler, bağışlar veya hediyeleşme eşya satışı gibi farklı alanlardan gelir elde etmeler bile -geliri müze için kullanmak kaydıyla- işlevlerini kâr amacı gütmeyen sürdürülebilir kurumlardır. *Müzeler İçin Etik Kurallar*’da da müze kâr amacı gütmeyen kuruluş olarak “Geliri (herhangi bir pozitif fark ya da kâr dahil olmak üzere), yalnızca kuruluşun ve etkinliklerinin yararına kullanılan, yasal olarak kurulmuş, tüzel ya da tüzel olmayan kuruluş” şeklinde tanımlanmaktadır (ICOM 2013). Buna ek olarak kısa adı ETHCOM olan ICOM Etik Komitesi tarafından 2020 yılında *ICOM’un Kaynak Yaratma Standartları* yayımlanmıştır.¹¹ Bu belgede kaynak geliştirmenin pek çok müzenin faaliyetlerinin bir parçası olduğu ve bu durumun giderek arttığına dikkat çekilmiştir. Her müzenin kaynak yaratırken veya bu kaynağı kullanırken yasal ve etik ilkelerle uyumlu bir politika benimsemesi gerektiği belirtilmiştir (ETHCOM 2021). Dolayısıyla müzelerin gelir elde etmesinde herhangi bir sorun olmadığı, hatta müzelerin kendi giderlerini karşılayabilmek için gelir elde etme ihtiyacı olduğu söylenebilir. Bu süreçte müzeler amaçları ve işlevleri ile örtüşen bir planlama ile faaliyetlerini sürdürmeli ve elde ettikleri geliri de yine müzenin amaçları doğrultusunda kullanılmalıdır.

Müzelerin ‘kâr amacı gütmemesi’ ile ilgili ikinci yaklaşım ise müzeciliğin kendi içindeki değişimi ve dönüşümü ile ilgilidir. ICOM’un 2025 yılında ilan ettiği Uluslararası Müze Günü’nün teması da “Hızla Değişen Topluluklarda Müzelerin Geleceği” olarak bu dönüşüme işaret etmektedir. Sürekli bir dönüşüm çağında, müzeler kendilerini değişimin

ön saflarında bulmakta ve değişen küresel olayların ve gelişen toplumsal ihtiyaçların şekillendirdiği dinamik bir manzarada yol almaktadır (ICOM 2025). Bu değişim müzenin giderlerini karşılarken toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilmek amacıyla kâr amacı güdebileceğini yansıtmaktadır. Eugene Dillenburg müzelerdeki en büyük değişikliklerden biri olarak ‘Kâr amacı gütmeyen mi?’ sorusuna yer vermiş, kâr amacı güden kurumları dışarıda bırakan herhangi bir müze tanımının ciddiye alınmaması gerektiğini vurgulamıştır. Kendisine müze demek isteyen herkesin bunu yapabildiğini dile getirmiştir (2011: 8-9). Bu durum günümüzdeki artan müze çeşitliliği ile ilişkilendirilmektedir. Ali Artun bunu müzeleşme humması, bir müze çılgınlığı, bir müzemani olarak yorumlamıştır (2017: 180-181). Müze sayılarındaki ve türlerindeki artış, ticari bakış açıları ile yönetilen uygulamaları da karşımıza çıkarmaktadır. Kimmo Levä’ya göre müzeciler ticari faaliyetlerde bulunan profesyonellerdir ve profesyoneller hizmetlerini ücretsiz sunmayacaklardır (2016: 21). Ancak müzeyi yalnızca ticari faaliyetler üzerinden değerlendirmek ve ziyaretçileri müşteri olarak ele almak müzelerin araştırma, toplama, belgeleme, sergileme, koruma ve eğitim gibi temel işlevlerinin de arka planda kalmasına neden olacaktır. Bu bakımdan müzelerin ticari kaygılarını temel amaçlarının önüne geçirmemesi gerekmektedir.

Ekonomüzeler ise ICOM’un yaklaşımı ile değerlendirildiğinde kurumsal olarak müze ve kâr ilişkisi üzerinden birbirinin karşısı gibi görünmektedir. Diğer yandan müzelerdeki değişim ve müzenin ticari uygulamalarının artışı da ekonomüzelerin amaçları ile doğrudan örtüşmemektedir. Vaillancourt Laporte ekonomüzeler ağının, kâr amacı güden müze kurumları yaratarak uluslararası kabul görmüş müze tanımından ayrıldığına dikkat çekmiştir (2014: 124). Ancak ekonomüzelerde doğrudan ürün satış amaçlı olan şirketin ve gelir elde ederken sergileme, uygulama veya eğitim gibi yönleri ile ön plana çıkan müzelerin ayrı ele alınması gerekmektedir. Bu müzelerde şirket ve müze bir bütün olarak çalışmakta fakat şirket doğrudan kâr amacı ile faaliyetlerini sürdürmektedir. Müze ise zanaatın zanaatkârlarla birlikte sunulmasına ve sürdürülmesine odaklanmaktadır. Stefensen ekonomüzelerde müze kısmının işletmenin kendisinden ayrı olduğuna dikkat çekmiştir (2009: 43-44). Örneğin Kanada’da bulunan ve el yapımı ayakkabılar üreten Atikuss adlı işletme Maskisin Ekonomüzesi adı ile müzecilik faaliyetlerini sürdürmektedir.¹² Yedi nesildir arıcılık mesleğini sürdüren bir ailenin işletmesi olan ve Kanada’da bulunan Hive Hero da Arıcılık Ekonomüzesi adı ile ziyaretçilerini ağırlamaktadır.¹³ Mollaret de ekonomüzelerin kültürü ticarileştirmek üzere tasarlanmadığını vurgulamış ve aksine kültürü tanıttıklarını, koruduklarını veya güncel hâle getirdiklerini belirtmiştir (2023: 23). Diğer yandan bu müzelerin ekonomi ile ilişkisini, sosyal ekonomi modeli diye adlandırdığı yaklaşım ile açıklamıştır. Bu modelde ekonomüzeler kâr arayışından ziyade sosyal ve dayanışma değerlerini ön plana çıkarmakta ve iş birliğini, sürdürülebilirliği ve katılımı teşvik ederek ekonomik hedefleri toplumsal sosyal hedeflerle uzlaştırmayı amaçlamaktadır (2023: 23, 7). Ancak ekonomüzeler her zaman müze rolü ile zanaatların çok yönlü koruma yaklaşımını sürdürmeyi öncelikli amaç hâline getirmelidir. Fakat ekonomüzelerin gelir elde etme amacı bu müzeleri aşırı ticarileştirme, müzefikasyon, turistifikasyon, uygulamanın gösteriye dönüşmesi, katılımın sağlanamaması (Dellios 2002:1, Ölçer Özünel 2017: 352-362, Baki Nalcıoğlu 2018: 137, Gürçayır Teke 2023: 61-64) gibi farklı risk alanları ile karşı karşıya getirmektedir. Müze giriş ücretleri, atölye ve eğitim çalışmalarının biletleri, zanaatkârların ürünlerinin satışı müzenin gelir elde etmesini sağlarken daha çok ziyaretçiyi müzeye çekme konusunda da sorumluluk üstlenmesine neden olmaktadır. Bu bakımdan ekonomüzelerin her zaman müzenin ticari kaygısının amaçlarının önüne geçmesi, ziyaretçilerin ilgisini daha çok çekebilecek şekilde uygulamaların değiştirilmesi ve sunulması, müzeye turist erişiminin düzenlenememesi veya ürünlerin yalnızca turist

odaklı üretilmesi ve özgünlüğünün korunmaması gibi durumlara karşı dikkatli olması gerekmektedir.

Bu risklere karşı en kapsayıcı çözüm önerisi ise 2003 yılında Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) tarafından kabul edilen *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*'nin¹⁴ yaşatarak koruma yaklaşımının benimsenmesidir. Sözleşme'de koruma terimi somut olmayan kültürel mirasın yaşayabilirliğini güvence altına alma olarak açıklanmıştır (2018: 202-203). Ekonomüzeler özelinde de hem zanaat dallarının araştırılması, belgelenmesi, arşivlenmesi ve sergilenmesi aracılığıyla hem de eğitim ve atölye çalışmaları ile yaşatma amaçlı bir koruma ön plana çıkmaktadır. Ayrıca somut olmayan kültürel mirasın beş alanından biri olan el sanatları geleneği ekonomüzelerin çalışma alanını oluşturmaktadır. Gürçayır Teke 2003 Sözleşmesi ile el sanatları alanında ürün üzerine yoğunlaşan derleme çalışmalarının yerini ürünün yapım bilgisine sahip olan kişi üzerine yoğunlaşan bir bakış açısının aldığını ifade etmiştir (2023: 53). Zanaatkarların ve onların bilgi ve becerilerinin aktarımına odaklanan bu müze türünün amaçları da Sözleşme ile örtüşmektedir. Vaillancourt Laporte ekonomüzelerin somut olmayan bir mirası sergilemeye yönelik ilk müzecilik girişimlerinden biri olduğuna dikkat çekmiş ve bu müzelerin karakteristik özelliğinin bilgi ve beceri aktarımı olduğunu ifade etmiştir (2014: 128). Mollaret ekonomüzeleri somut olmayan mirası korumayı ve aktif olarak tanıtmayı amaçlayan üretim merkezleri olarak yorumlamıştır (2023: 7). Bu bakımdan ekonomüzelerin hem çalışma alanı hem de koruma ve sergileme yöntemleri açısından somut olmayan kültürel miras müzeciliği bağlamında değerlendirilebileceği söylenebilir. Ekonomüzeler de somut olmayan kültürel mirasın korunması, sunumu ve turizmle ilişkisi gibi konuları değerlendirmektedir.¹⁵ Yaşatarak koruma yaklaşımının yanı sıra ekonomüzeler söz konusu sorunlu alanlardan kaçınabilmek için Sözleşme'nin *Etik İlkeleri*'nde belirtilen ve somut olmayan kültürel miras taşıyıcılarına söz hakkı veren uygulamalara da dikkat etmelidir. Bu ilkelere göre somut olmayan kültürel mirası yaratan topluluklar, gruplar ve bireyler, bu mirastan kaynaklanan maddi ve manevi çıkarların korunmasından yararlanmalıdır. Buna ek olarak somut olmayan kültürel miraslarına yönelik tehditlerin neler olduğunun belirlenmesinde, bu mirasın bağlamından koparılması, metalaştırılması ve yanlış temsil edilmesinde ve bu tür tehditlerin nasıl önleneceği ve azaltılacağına karar verilmesinde rol oynamalıdır (2015: Madde 7, 10). Sözleşme'nin *Uygulama Yönergesi* de somut olmayan kültürel mirasın topluluklar, gruplar ve bireyler için gelir yaratma ve geçim kaynaklarını sürdürme konusundaki katkısına, istihdam yaratılmasına ve turizmle ilişkisine yer vermekte ve birincil faydalanıcı olarak ilgili toplulukları, grupları ve bireyleri görmektedir (UNESCO 2022: Madde 185, 186, 187). Ekonomüzeler açısından da zanaatkarların müzeden maddi ve manevi faydalanıcı olması ve kendilerine ve zanaat dallarına yönelik sorunlu alanların belirlenmesinde ve çözüm üretilmesinde birincil söz sahibi olması sağlanmalıdır.

Türkiye'de ise ekonomüze adı ile herhangi bir müze bulunmasa da bu kapsamda değerlendirilebilecek ve geliştirilebilecek müzeler bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak Adatepe Zeytinyağı Müzesi, Boğatepe Köyü Peynir Müzesi ve Güray Müze verilebilir. Çanakkale'de bulunan Adatepe Zeytinyağı Müzesi 2001 yılında açılmıştır. Müzede zeytinyağının üretim aşamaları gösterilmekte ve üretimde kullanılan araç ve gereçler sergilenmektedir. Müzenin satış mağazasında zeytin, zeytinyağı ve zeytin sabunu gibi ürünler bulunmaktadır (URL 12). Geleneksel kaşar ve gravyer peynirinin üretim yeri olan Kars'ın Boğatepe Köyü'nde peynir yapımına bağlı kültürü tanıtmak amacıyla 2012'de Zavot Köyü Ekomüzesi kurulmuştur (Göz ve Güneröz 2023: 14). Bir ekomüze olan bu müzenin

mağazasında geleneksel yöntemlerle üretilen peynirler ziyaretçilere sunulmaktadır. Kapadokya’da 2015 yılında açılan Güray Müze ise antik ve modern eserlerin bulunduğu sergiler ile çömlekçiliğin tarihsel gelişimini aktarmakta ve günümüzdeki örneklerine de yer vermektedir. Eserler sergilerde ve çevrim içi müzede ustalarının öz geçmişi ile birlikte bulunmaktadır. Müzenin mağazasında toprak ve seramik ürünler ile ustaların imzalı ürünleri satışa sunulmaktadır (URL 13). Bu müzeler, Güray Müze ve Güray Seramik örneğinde olduğu gibi, bir şirket ile birlikte işletilebildiği gibi doğrudan müzenin satış mağazası ile de ürün satışı yapabilmektedir. Farklılıklarına rağmen en büyük ortak özellikleri ise bir zanaatın geçmişini, gelişimini ve günümüzdeki durumunu ziyaretçilerle buluşturmalarıdır. Bunu yaparken sergilerinde, zanaatkârları tanıtmanın dışında, üretim sürecini canlı şekilde aktaran bir yaklaşım benimsememişlerdir. Ancak bu sürecin zanaatkârı, üretim mekânını, üretimde kullanılan araç ve gereçleri ve ürünü kapsayan bir bağlam olduğu göz ardı edilmemelidir. Bu açıdan müzelere ziyaretçilerin zanaatkârları üretim aşamasında izleyebilecekleri, zanaatı deneyimleyebilecekleri veya zanaatkâr tarafından verilecek eğitimlere katılabilecekleri atölyeler eklenebilir. Bu hem müzelerin hem de Türkiye’de yeni bir tür olarak ekonomüzeciliğin gelişimini destekleyebilir. Böyle bir model sunulması ise farklı zanaat dallarında da ekonomüzelerin kurulmasının önünü açabilir, zanaatkârları toplumla daha çok buluşturabilir ve zanaatkârları da müze kurmak konusunda teşvik edebilir. Özellikle zanaatkârlar tarafından verilecek eğitimler ya da atölye çalışmaları hayat boyu öğrenmeyi sağlarken ustaların yeni çıraklar bulmasına ve yetiştirmesine aracı olabilir. Ayrıca ekonomüzelerin zanaatkârlarla iş birliği, Yaşayan İnsan Hazineleleri Ulusal Envanteri’ne¹⁶ kayıt için gerekli şartların sağlanmasında ve sürdürülmesinde de kolaylık sağlayacaktır. Diğer yandan bu müze türünün Türkiye’de gelişmesi, Türkiye’nin On İkinci Kalkınma Planı’nda (2024-2028) yer alan müzelerin niteliğinin ve niceliğinin artırılmasına, somut olmayan kültürel miras unsurlarının korunmasına, kayıt altına alınmasına ve yaşayan insan hazinelerinin toplumla etkileşim imkânlarının artırılmasına da doğrudan katkı verecektir (On İkinci Kalkınma Planı, 2023: Madde 780.8, 780.11).

Sonuç olarak hem özel müzelerin artışıyla müzecilikte değişen yaklaşımlar ve müzelerin kendi sürdürülebilirliklerini sağlamak için geliştirdikleri politikalar hem de zanaatkârları ve ürünlerini müzeler aracılığıyla yaşatarak korurken gelir elde etmeyi sağlayan uygulamalar ekonomüzeleri ortaya çıkarmıştır. Ekonomüzeler işletme ve müze modelini birleştirirken zanaatkârı merkeze almaktadır. Sergileri, eğitim çalışmaları, arşivleri ve özellikle zanaatkârın üretim sürecini ziyaretçi ile buluşturan ve zanaatı ziyaretçilerin deneyimine açan atölyeleri ile müze işlevlerini sürdürmektedir. Diğer yandan müze giriş ücretleri, atölye ve eğitim faaliyetleri ve satış mağazaları ile gelir elde etmektedir. Bu açıdan ekonomüzeler zanaatkârlara müze özelinde yeni bir alan yaratarak hayatlarını ve mesleklerini sürdürmeleri için maddi ve manevi katkı vermektedir. Bu durum zanaatkârların görünürlüğünün artırılmasını ve toplumda bu konuda farkındalığın yaratılmasını sağlamaktadır. Diğer yandan zanaatkârların müze ortamında geleneksel bilgiyi aktarmasını ve çırak yetiştirmesini de teşvik etmektedir. Buna ek olarak geleneksel teknikler kullanılarak ürünlerin yeniden yorumlanmasının, günümüze uyarlanması ve yeni tasarımların hayata geçirilmesinin de önünü açmaktadır. Bu müzeler zanaatkârların ürünlerinin doğru alıcılarla buluşmasında da işlevseldir. Bu amaçlarla doğrudan bağlantılı olarak ekonomüzelerin yarattığı değer bölgenin kültür turizminin canlanmasını ve yerel kalkınmanın desteklenmesini sağlamaktadır. Ekonomüzelerin zanaat dallarını zanaatkârı merkeze alarak korumayı amaçlaması ve zanaatın ürünle birlikte geleneksel bilgi ve teknikleri,

kültürel mekân, usta-çırak ilişkisi gibi farklı yönlerini de dikkate alan bütüncül bir korumaya yaklaşımını benimsemesi bakımından somut olmayan kültürel miras müzeciliği ile doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir. Son olarak ise Türkiye’de ekonomüzelerin kurulması, zanaatkârlara yeni üretim mekânlarının yaratılmasında model olarak değerlendirilebilir. Zanaatın türüne göre yerel ve bölgesel ekonomüzelerin hayata geçirilmesi ise günümüzde unutulmaya başlayan zanaatların yeniden canlandırılmasını, gençler için yeni istihdam alanlarının açılmasını, meslekî eğitimlerde bu müzelerin kullanılmasını ve hayat boyu öğrenmeyi destekleyecektir. Yaşayan İnsan Hazineleeri programının sürdürülmesine ve kültür turizminin geliştirilmesine de katkı sağlayacaktır.

NOTLAR

1. ICOM’un 1961, 2007 ve 2022 yıllarındaki müze tanımları için bakınız: http://archives.icom.museum/hist_def_eng.html, <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/>.
2. Geleneksel Zanaat Köyleri için bakınız: <https://vietnam.travel/things-to-do/have-you-visited-these-traditional-craft-villages-vietnam>.
3. Suzhou İpek Müzesi için bakınız: <https://www.szsilkmuseum.com/#/>.
4. Bonwire Kente Müzesi için bakınız: <https://explorekumasi.com/bonwire-kente-museum/>.
5. Gabon Ulusal Sanat, Ritüel ve Gelenekler Müzesi için bakınız: <https://www.lepratiqedugabon.com/le-musee-national/>.
6. Bu makale için bakınız: Simard, Cyril. “Economuseology: A New Term That Pays Its Way”, Museum, No: 172 (Vol: XLIII, no: 4), 1991: 230-233. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000090540.locale=fr>.
7. “İş Başındaki Zanaatkârlar” için bakınız: <https://artisansaloeuvre.com/en/artisans/>.
8. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri için bakınız: <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>.
9. ICOM’un 1946-2007 yılları arasındaki müze tanımları için bakınız: “Development of the Museum Definition according to ICOM Statutes (2007-1946)”, http://archives.icom.museum/hist_def_eng.html.
10. ICOM’un 2022 yılında açıkladığı müze tanımı için bakınız: <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/>.
11. ICOM Etik Komitesi (ETHCOM) tarafından 2020 yılında yayımlanan ICOM’un Kaynak Yaratma Standartları için bakınız: <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/>.
12. Atikuss için bakınız: <https://boutique.atikuss.com/>, Maskisin Ekonomüzesi hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: <https://economuseedumaskisin.atikuss.com/>, <https://artisansaloeuvre.com/en/artisans/economusee-de-kapishakannassinitsheshiht/>.
13. Hive Hero için bakınız: <https://hivehero.ca/>, Arıcılık Ekonomüzesi için bakınız: <https://artisansaloeuvre.com/en/artisans/beekeeper-economusee-artisans-at-work-hive-hero/>.
14. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (2003) için bakınız: Oğuz, M. Öcal. *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?*, Ankara: Geleneksel Yayınları, 2018: 201-211.
15. “Tourism and Intangible Cultural Heritage Conference” için bakınız: “Annual activity and development report 2023–2024”, Annual Report Économusée Network Society, 2024. https://artisansaloeuvre.com/wp-content/uploads/2024/06/sre_rapport_annuel_2023-24_an-final.pdf.
16. Yaşayan İnsan Hazineleeri Ulusal Envanteri için bakınız: <https://yakegm.ktb.gov.tr/TR-12929/yasayan-insan-hazinelere-ulusal-envanteri.html>.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik komisyon onayına gerek bulunmamaktadır.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- “Ethical Principles for Safeguarding Intangible Cultural Heritage”, 2015, <https://ich.unesco.org/en/ethics-and-ich-00866>, Erişim Tarihi: 20.02.2025.
- “International Museum Day”, ICOM, 2025. <https://icom.museum/en/international-museum-day-2/>, Erişim Tarihi: 19.02.2025.
- “Museum Definition”, ICOM 2022, <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/>, Erişim Tarihi: 04.07.2025.
- “Operational Directives”, *Basic Texts of the 2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*, UNESCO 2022, <https://ich.unesco.org/en/directives>, Erişim Tarihi: 31.07.2025.
- “Standards on Fundraising of the International Council of Museums”, ETHCOM, 2021, <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/>, Erişim Tarihi: 19.02.2025.
- Artun, Ali. *Mümkün Olmayan Müze*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.

- Corral, Oscar Navajas. "Museology dessous dessus in Spain: Utopias to get out of sedation", *Babel Tower Museum People in Dialogue*, Ed. Manuelina Maria Duarte Cândido Giusy Pappalardo editors, ICOFOM, Paris, 2022: 107-121.
- Dellios, Paulette. "The museumification of the village: cultural subversion in the 21st Century", *The Culture Mandala: Bulletin of the Centre for East-West Cultural and Economic Studies*, 5(1), 2012, s. 1-16.
- Dillenburg, Eugene. "What, if anything, is a museum", *Exhibitionist*, Spring 30, 2011: 8-13.
- Économusée® Network Society (ENS), "Origin of the Économusée®", *Artisans à l'œuvre*, https://artisansaloeuvre.com/wp-content/uploads/2023/06/ao-magazine-saskatchewan-2023_web_final-1.pdf, 2023: 13, Erişim Tarihi: 08.11.2024.
- Économusée® Network Society (ENS), "Qu'est-Ce Qu'un Économusée?", *Economusée Magazine*, 2015. https://artisansaloeuvre.com/wp-content/uploads/2021/08/economusée_magazine2015-1.pdf, Erişim Tarihi: 08.11.2024.
- Göz, Seda; Güneröz, Ceren. "Müzelerin Gücü: Sürdürülebilir Çevre, Kalkınma ve Çeşitlilik Stratejileri İçin Ekomüzeler", *Millî Folklor*, 2023, 139: s. 5-17.
- Guertin, Carl-Éric. "Économusées Susciter La Curiosité Du Touriste", *Informe Affaires Saguenay-Lac-Jean*, 2021. <https://informeaffaires.com/regional/cahier-thematique/economusees-susciter-la-curiousite-du-touriste>, Erişim Tarihi: 20.12.2024.
- Guertin, Carl-Éric. "Word From The Executive Director", *Economusée Magazine*, 2016. <https://artisansaloeuvre.com/en/the-magazine/>, Erişim Tarihi: 24.12.2024.
- Gürçayır Teke, Selcan. *Türk Halk Bilimi Tarihinde El Sanatları Gelenek, Yöntem, Anlam*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2023.
- ICOM Code of Ethics for Museums, ICOM, 2013, <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/code-of-ethics/>, Erişim Tarihi: 19.02.2025.
- Krstović, Nikola. "Handcrafts: Where After Museum? Economuseums: Challenging the (Open Air) Museums or "New Reality" in Cultural Heritage Protection", *Гласник Етнографског института САНУ*, 60.1, 2012: 93-106.
- Levä, Kimmo. "The Results Speak For Themselves, So Why Isn't Anyone Listening?", *Money matters: The Economic Value Of Museums*, 10-12 November 2016, Karlsruhe, Germany, 18-22.
- Mollaret, Ines. *Économusée®: Forces, Faiblesses Et Opportunités D'un Concept Québécois*. Université Du Québec À Montréal, Maîtrise En Muséologie, 2023. <https://archipel.uqam.ca/17018/1/T1126.pdf>, Erişim Tarihi: 03.12.2024.
- On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028). Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023. <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/>, Erişim Tarihi: 03.07.2025.
- O'Riordan, Brian. "Smoking kilns: In the wild west of Ireland, the European Economuseum Network is putting fisheries' artisans on the map.", *Samudra Report*, 65, 2013: 26-29.
- Ölçer Özünel, Evrim. "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Karanlık Yüzleri: Turistifikasyon, Bağlamından Koparma, Millileştirme, Müzeifikasyon, Otantifikasyon ve Aşırı Ticarileştirme", *Kültürel Mirasın Korunması Uluslararası Bursa Sempozyumu*, Bursa, 2017, s. 349-366.
- Simard, Cyril. "Economuseology: A New Term That Pays Its Way", *Museum*, No: 172 (Vol: XLIII, no: 4), 1991: 230-233. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000090540.locale=fr>. Erişim Tarihi: 09.12.2024.
- Šola, Tomislav Sladojević. *Public memory in a deluded society*, English language editing: Ellen McAdam, ICOFOM, 2022.
- Steffensen, Marte Aabakken. *Economuseum og profilering av regional matkultur*. Bruk av kultur i regionaliseringsprosesser. Master's Thesis. The University of Bergen, 2009.
- URL 1: "Artisans at Work", <https://artisansaloeuvre.com/en/artisans/>, 10.12.2024.
- URL 2: "Les Forges de Montréal", <https://artisansaloeuvre.com/en/artisans/espace-patrimoine-forge-traditionnelle/>, 30.07.2025.
- URL 3: "Purpose", Economusée Network Society, <https://artisansaloeuvre.com/en/economusée-network-society/>, Erişim Tarihi: 05.12.2024.
- URL 4: "Économusée Papeterie Saint-Gilles", <https://papeteriesaintgilles.com/>, 30.07.2025.
- URL 5: "Fromagerie du Pied-de-Vent", <https://www.fromageriedupieddevent.com/economusée>, 30.07.2025.
- URL 6: "Celtic Roots Studio Woodcarving Économusée", <https://artisansaloeuvre.com/en/artisans/economusée-de-la-sculpture-sur-bois-3/>, 20.12.2024.
- URL 7: "Paper making Économusée Papeterie Saint-Gilles", <https://artisansaloeuvre.com/en/artisans/paper-making-economusée-papeterie-saint-gilles/>, 25.12.2024.
- URL 8: "Papeterie Saint-Gilles, Kanada, Tebrik Kartları", <https://papeteriesaintgilles.com/product/cartes-de-souhait-faune-et-flore-de-charlevoix/>, 30.07.2025.
- URL 9: "Celtic Roots Studio Woodcarving Économusée", <https://www.celtic-roots.com/>, 30.07.2025.
- URL 10: "Moulins de L'Isle-aux-Coudres", <https://lesmoulinsdelisleauxcoudres.com/pages/ateliers-educatifs>, 30.07.2025.
- URL 11: "Celtic Roots Studio Woodcarving Économusée", <https://www.celtic-roots.com/>, 30.07.2025.
- Vaillancourt Laporte, Marie. "Genèse de l'économuséologie", *Material Culture Review*, 80, 2014: 123-133. <https://journals.lib.unb.ca/index.php/MCR/article/view/25560/29635>, Erişim Tarihi: 10.12.2024.
- URL 12: Adatepe Köyü Zeytinyağı Müzesi, Erişim Tarihi: 03.07. 2025.
- URL 13: Güray Seramik, <https://www.gurayceramicshop.com/>, Erişim Tarihi: 03.07. 2025.